

Nam lex, quae sui impletionem exigit, etiam postulat, ut adhibeantur media necessaria. At si media necessaria adhibenda seu impedimenta auferenda sunt, a fortiori non licet ea voluntate, ne lex impleatur, impedimenta ponere. — Exeipe, nisi forte impedimentum illud consistit in suscipienda actione, quae longe majoris momenti sit et in quam juste legem leviolem transmutare me posse suppono: ut, si quis et ex aliis et ex ea quoque causa, ne jejuna debeat, se addicat laborioso servitio aegrotorum tempore contagionis curandorum.

2. regula: Non licet sine justa causa impedimentum legis implendae ponere, ne indirecte quidem, seu cum sola praevisione, etsi sine intentione (v. Reuter n. 197, Gury I n. 110), saltem quum legis obligatio jam urget, aut moraliter jam instat tempus obligationis.

Ratio eadem est atque in prima regula.

3. regula: Licet vero impedimentum ponere indirecte 1) sine speciali causa, si tempus obligationis nondum prope est; 2) semper cum causa relative gravi.

Ratio hujus *posterioris 2^{ae}* exceptionis est, quia, ut supra expositum est, grave incommodum seu causa relative gravis excusat. Ratio *prioris* exceptionis est communis interpretatio mentis legislatoris, quod sc. noluerit ad tantum incommodum tantamque libertatis restrictionem subditos adstringere, ut considerare debeant, num forte actione sua postea legi cuidam impedimentum creetur. Sicut enim communiter leges tantum requirunt, ut media ordinaria et cum ordinaria diligentia ad legem implendam adhibeantur, ita non videntur tanto rigore postulare, ut aliquis ab actione quapiam absteat, quae post longius tempus legis impletionem impeditura sit.

158 Quamquam autem haec generalis regula ab omnibus tenetur, tamen in ea applicanda non omnes idem sentiunt. Nec mirum; quo gravioris enim momenti lex est, eo major diligentia ad eam implendam necessaria est, atque ideo etiam major cura, ne voluntarie mihi impedimentum excitem: quae omnia prudentiae normâ dijudicanda sunt.

Exempla rem declarabunt: Praecepta seu leges, quorum obligatio saepe recurrit, ut jejunium, abstinentia, assistentia Missae sacrificio, tum tantum prohibent, quominus impedimentum indirecte ponatur sine justa causa, quando jam fere instat dies obligationis, summum pridie tempore pomeridiano. — Quare qui feria VI., imo etiam Sabbato mane, iter suscipiat, praevidens, se die Dominica Sacro interesse non posse, quamquam, si nullam causam habet, laudandus non est, tamen legis audiendi Sacri violatae non est reus. Si vero dies Dominica prope sit, maxime versus Sabbati noctem, vel si dies Dominica jam inceperit, nemini licet sine justa causa, et quo propius instat tempus, eo etiam graviori, seipsum in talem impossibilitatem conjicere. Suarez *de peccatis* d. 3. sect. 4 n. 10, Lacroix l. 1 n. 791 — 793 et l. 3 p. 2. c. 1334 cum Bonacina, Dicast. etc.; Gobat *Quinar.* tr. 5 cap. 27. (maxime sect. 5).

Idem fere dicitur de eo, cui intemperantia causa sit, ne postea possit jejuna de vel Sacrum audire.

Neque censent, aliquem vi legis audiendi Sacri teneri, ut procuret solutionem a censura, liberationem e carcere etc., si incarceratus Missae assistere nequit, nisi forte *dii* vel ex industria, ne Sacro intersit, haec negligat,

Attamen teneri aliquem, vincula illa seu impedimenta remove ratione praecepti Communionis Paschalis; cui praecepto etiam aliquot diebus antequam tempus legis urgeat, non liceat impedimentum ponere, nisi satis gravis causa adfuerit. Cf. S. Alph. n. 152; vide etiam *infra* vol. II. n. 892.

Ad IV. Similiter plerumque non peccatur, quando aliquis ex intentione legis obligationem evadendi peregre abiit in locum, pro quo legitime dispensatio quaedam concessa est. Nam quamquam talis agendi ratio laudabilis non est, tamen qui ita agit, utitur jure suo se illi communitati ad tempus conjungendi, quae a legislatore relaxationem accepit.

Ab hac regula duplicem exceptionem in legibus ecclesiasticis existere expressa voluntate S. Pontificum factam: 1. quoad absolutionem a peccatis reservatis; 2. quoad matrimoniale impedimentum clandestinitatis, jam supra habes cap. III art. 3 § 3 *de peregrinis*, n. 141.

Articulus II.

De dispensatione.

Lex stabilis quidem norma dicitur, sed non adeo stabilis et inflexibilis, ut nullam patiatur exceptionem. Imo normam adeo uniformem statuere ne ab initio quidem legislatorem intendisse, ex praecedenti paragrapho patet.

Verum legislatoris est, sicut totam multitudinem lege sua ligare, ita etiam, aliquos si qua causa est a reliquis secernendi, iis obligationem remittere, non solum quando excusans ratio adest, sed etiam ex aliis rationibus, quae subditum per se a lege non eximant.

Habet igitur *dispensatio* hoc cum excusatione commune, quod utraque, *manente lege*, obligationem *proximam* aufert vel suspendit: ita vero differt ab excusatione, ut haec a Superioris voluntate primitus in lege condenda habita repetatur, illa hujus voluntatis primitus habitae quaedam retractatio sit, quam Superior postea facit; insuper dispensatio obligationem proximam *permanentem* suspendere *potest*, excusatio vero in singulis tantum difficultatibus effectum suum sortitur.

Aliis vero modis obligatio exstingui potest, *lege ipsa* — non tantum ejus obligatione — *cessante*, videlicet abrogatione vel derogatione, aut cessatione ab intrinseco. Ne quis autem putet, parum interesse, utrum, si obligatio cessaverit, lex maneat, necne; hoc statim explicandi causa addidisse juvat: si lex cessavit, ut iterum incipiat obligare, nova promulgatione opus est; sin lege manente, ab ejus observantia dispensatum est, nova promulgatio nequaquam requiritur, ut lex denuo obligare incipiat, sed tantum dispensationem utcumque corrumpere oportet.

Ut plenior fiat de dispensatione tractatio, diversis paragraphis quaeremus: 1. Quis in quibus legibus dispensare possit. 2. Quae sint causae dispensandi. 3. Quo sensu dispensationem interpretari debeamus. 4. Quomodo dispensatio cesset. Cf. praeter scriptores *infra* citandos Mazzotta totam disp. 4. *de legibus*.

§ 1.

Quis in quibus dispensare possit.

161 I. Duplex distinguitur potestas dispensandi, propria et delegata. Prior exercetur ab ipso Superiore in *suis* legibus (vel etiam in legibus antecessorum aut inferiorum); posterior ea est, quae inferiori ab ipso Superiore communicata est.

II. Superior seu legislator in iis rebus, in quibus propria potestate utitur, valide potest dispensare sine causa; qui vero delegata utitur potestate, nihil potest, nisi secundum concessionem sibi datam, neque, quando justa causa deest, valide dispensat.

III. Quare ne Papa quidem sine justa causa dispensare potest in votis et juramentis (aliud est in votorum *solemnitate* tantum), aut in iis legibus divinis, quae ejus potestati dispensatoriae concredita sunt; potest autem valide in omnibus legibus ecclesiasticis dispensare.

IV. Episcopus insuper nequit sine justa causa dispensare in ulla lege Ecclesiae generali, neque in legibus a provinciali concilio statutis, sed solum in legibus suis dioecesanis.

V. Quinam autem in quibus rebus delegata potestate dispensandi fruuntur, tum ex *speciali* concessione a Superiore facta, tum ex consuetudine sumendum est.

162 **Explicatio.** Nota ad II. 1. Sine ulla causa dispensare ipsi Superiori illicitum est, sed in supremo Superiore, qui in sua lege dispensat, secluso scandalo aliisve gravibus malis, non est nisi venialiter malum: S. Alph. *H. Ap.* tr. 2. n. 46 cum Sanchez, Laym. et aliis. — Subditus igitur, qui sine fraude talem dispensationem petit, etiam venialiter tantum peccat; qui vero sine petitione ultro ea dispensatione donatus est, ea sine ullo peccato uti potest (nisi forte extrinsecus ratio scandali etc. accedat), S. Alph. l. 1 n. 178 cum Suarez, Salmant. etc.¹

2. Quae autem dispensatio ex stylo curiae vocatur „data ex causa sine causa“, seu „ex certis et rationalibus causis“, non datur prorsus sine causa, sed sine tali, quae alias ut legitima censetur quoad dispensationes a delegato impetrandas.

3. Qui delegata facultate utens sine justa causa dispensationem dare tentat, quando de praecepto gravi agitur, *graviter peccat*, atque etiam subditus, qui talem dispensationem petit, aut ea scienter utitur. Cf. S. Alph. n. 180.

4. Attamen illa „justa causa“ sic intelligitur, ut in dubio de sufficienti causa (i. e. si causa quidem cernitur, sed dubitatur, sitne sat gravis), et subdito liceat, re sincere exposita, dispensationem petere, et delegato, eam concedere. S. Alph. 186 et 192.

5. Imo si bona fide utriusque actum est, tamdiu saltem standum est pro dispensatione, donec postea defectus causae clare pateat. Quod si fit, dispensatio, quae successivum tractum habet, ut dicunt, corruiſſe censenda

¹ Communiter tamen dispensatio non conceditur, nisi ex causa, quam subditus exposuit. Quo in casu necessario causa vera esse debet.

est; quoad eam, quae semel pro semper effectum producit, videndum est, utrum absolute censi debeat concessa, an secus. (V. infra n. 173 de cessatio dispensationis, et S. Alph. n. 181 et 182).

6. Si subditus tantam causam pro se habeat, ut dubitet, an casus dispensatione indigeat, seu sine dispensatione ratio excusans adsit, si modo vere positiva ratio est, ex qua probabiliter judicari possit, adesse causam excusantem: dispensatio, quamquam consulenda est ad cautelam, absolute necessaria non est. S. Alph. n. 192. S. Doctor l. c. de illis adjunctis, in quibus tanta causa adest, ut dubium sit, an casus indigeat dispensatione, ita dicit: „sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti sua libertate: consultius tamen est tunc adire praelatum, qui declaret vel dispenset; quum in tali dubio bene possit etiam *praelatus inferior dispensare sine concessione legislatoris*.“

Ad III et IV. Singulos praelatos ecclesiasticos considerare convenit, ut breviter, in quibus singuli dispensare possint, notetur.

1^a quaestio est de potestate dispensandi, quam *Summus Pontifex* habet. Papam dispensare posse in omnibus legibus ecclesiasticis, etiam Concilii generalis, imo in stricte apostolicis, per se quum luce clarius sit: solummodo quaeritur, quid possit S. Pontifex in legibus divinis.

Notandum est, quaedam jura divina, etiam positiva, secundum Dei voluntatem ita immutabilia esse, ut omni etiam Pontificiae potestati subtracta sint, alia vero esse, quae non sint omnino immutabilia, sed quae in certis circumstantiis certis quibusdam causis dissolvi posse probatur. Quoad ea igitur jura seu leges, quae aliquando solubilia esse, aliunde probatur, recte dicitur, etiam S. Pontificem vi supremae suae potestatis, occurrente justa causa, ea solvere posse, ut vota, professionem religiosam, matrimonium ratum tantum, matrimonium infidelium post alterutrius conjugis conversionem. Nam praeterquam quod in singulis illis juribus praxis Ecclesiae potestatem ostendit, ut suis locis notabitur, verba Domini apud Matth. 16: „Quodcunque solveris etc.“, eam amplitudinem habent, ut quidquid pro gubernatione Ecclesiae et fidelium utilitate convenire possit, ex justa causa S. Pontifex solvere valeat, modo ne Deus, absolutam indissolubilitatem statutam, judicaverit, id nunquam convenire; at quae aliunde probantur secundum concessionem divinam aliquando re ipsa solvi, ea praeterea in aliis circumstantiis solvi, conveniens pro Ecclesia et fidelibus esse prorsus potest: ergo in iis circumstantiis concurrentibus secundum Pontificis iudicium dispensatio seu solutio concedi potest.

2^a quaestio: Quid possit *Episcopus*.

In remotioribus regionibus Episcopi non raro ampla et amplissima privilegia vi facultatum *quinquennialium* et *triennialium* accipiunt: quorum tenorem quisque pro se videre debet. (Cf. circa ea S. Alph. *der Beichtvater, edit. Germanic.* a P. Haringer; Bangen *de matrimonio; Rohling medulla theol. mor.*)

Seclusis illis privilegiis, vi muneris sui ex consuetudine et consensu S. Pontificis, quem in quibusdam rebus, ut conveniens servetur

diocesis gubernatio, sane dare debet, possunt dispensare in sequentibus cum subditis suis, quando particularis ratio occurrit:

1. In legibus communibus, quae frequenter occurrunt, ut in praecepto abstinendi ab operibus servilibus, audiendi Missam, jejunandi etc.

2. In aliis, quae ad *quotidianam gubernationem* dioecesis spectant (cum clericis), nisi S. Pontifex ea sibi reservavit.

3. In omnibus legibus, in quibus cautum est: „donec dispensetur“.

4. In votis et juramentis, exceptis iis, quae S. Pontifex sibi reservavit.

5. In rebus gravioribus et rarioribus aliquando, vel etiam in iis, quae S. Pontifex sibi reservavit, si necessitas urget, neque recursus ad S. Pontificem haberi potest. V. S. Alph. n. 190 et 191.

Quum vero dispensandi potestas, quam vi muneris episcopalis exercent, ad subditos dioecesanos per se restringatur, videndum superest, quid possint ex consuetudine et consensu sive Rom. Pontificis, sive aliorum praelatorum erga peregrinos.

Ad hoc respondendum est: 1. Nulla est difficultas, si illi advenae in Episcopi dioecesi habent *quasi-domicilium*; nam tum non tam peregrini sunt, quam vere subditi. S. Alph. l. 1 n. 158 sent. 4.

Resp. 2. Probabiliter etiam cum stricte peregrinis dispensare potest Episcopus in votis et juramentis. In communibus Ecclesiae legibus, a) si causa dispensandi transitoria est et quodammodo localis, dispensatio pro illo solo tempore dari certo potest, quo peregrinus est in dioecesi dispensantis; b) si causa est personalis et perdurans, probabiliter dispensari potest pro quocunque loco, modo ne causa ad externum forum spectet. Cf. S. Alph. ib. *prima sent.*, et Castropal. *de leg. disp.* 6 p. 7 § 2, qui quoad substantiam consentit; Marc *Instit. Alph.* I n. 235.

165 3^a quaestio: Quid Episcopus possit relate ad regulares.

Quum generale principium sit, dispensari non posse nisi cum iis, qui aliquo modo subditi sint: difficultas in hac quaestione ex eo petitur, quod regulares (plerique) sunt a jurisdictione Episcoporum exempti, neque ipsi volentes Episcopo se subicere possunt, sicut per se possunt peregrini, siquidem exemptio regularium non tam singulorum favor est, quam in favorem Ordinis et in favorem S. Pontificis est data.

Unde id revera deduci debet, Episcopum nullam dispensationem regularibus concedere posse, nisi cum consensu Superioris regularis, aut cum expresso consensu S. Pontificis. — Cum consensu autem Superioris Episcopum id posse, adeoque S. Pontificem non repugnare, quominus, servata debita subiectione et disciplina regulari, Episcopus regularibus in sua dioecesi degentibus favores dispensatione concedere possit, etiam fatendum est. Sed quum hac in re Praelati regularium vi privilegiorum id possint personaliter cum subditis suis, quod Episcopi cum suis: propterea id fere solum relinquunt, ut regulares (Superiores) eas dispensationes etiam pro se suaque domo accipere possint, quas Episcopus generatim pro tota dioecesi concedit.

Cur autem sensu explicato facultas illa adesse censeatur, hae sunt rationes: 1. ne privilegium sit in odium privilegiatorum; 2. ne regularibus, occurrente necessitate, non sit satis provisum; 3. ex speciali concessione Mendicantibus a SS. Pontificibus data; v. Laymann *conclusiones canon.*,

de jurisdict. cap. 2 n. 36; Mazzotta l. c. q. 1 cap. 3 § „*Quaeres quarto*“; item S. Offic. 20. Dec. 1871.

4^a quaestio: Quid possint Praelati regularium.

166

1. Possunt dispensare cum suis subditis, etsi *speciale* privilegium non adest, in legibus Ecclesiae communibus, ut jejunio, abstinencia, observatione festorum, aliisque rebus frequenter occurrentibus, etiam in votis (exceptis reservatis): sicut Episcopus vi muneris sui cum suis subditis dispensat. V. Mazz. l. c. c. 2 § „*Quaeres quinto*“.

2. Id tamen nequeunt nisi in *singulis* causis, non possunt cum tota communitate. Cf. S. C. Congr. 15. Dec. 1725; Lacroix-Zachar. l. 3. p. 2 n. 1310.

3. Ii, qui in casibus frequenter occurrentibus dispensare possunt, non solum mediati Superiores sunt, sed etiam locales seu immediati Superiores domorum seu conventuum, modo ex parte altiorum Superiorum communicatio, si qua in certis ordinibus praescribitur, rite facta sit.

5^a quaestio: Parochi quid possint.

167

Parochi solummodo ex consuetudine dispensare possunt cum suis parochianis in jejunio ecclesiastico, et alicubi ad laborandum die festo, ut notat Mazzotta l. c. — Si quam vero habent majorem facultatem v. g. circa vota, hanc per delegationem ex parte Episcopi se accepisse, probare debent. Cfr. etiam Marc *Institutiones Alphonsianae* I. n. 234.

Interdum etiam omnibus *confessariis* ab Episcopo tribuitur facultas amplius relaxandi legem jejunii et abstinenciae. Alias, nisi Episcopus hanc potestatem vere tribuit, hi dispensandi facultatem non habent, sed tantum declarandi, num adsit ratio per se excusans.

§ 2.

Quae sint causae dispensationis.

I. Quamquam, ut supra dictum est, ipse Superior in sua lege valide sine causa dispensat; id eum fecisse, non est sumendum. Si autem non „*ex motu proprio*“, ut dicitur, sed „*ad instantiam partis*“ dispensat, — quod communiter fit — ipsa petitio veritate niti debet.

II. Invalida fit dispensatio, si falsitas vel error commissus est: 1. in alleganda re seu *objecto* dispensationis; 2. in alleganda *causa motiva*; 3. in iis, quae ex stylo curiae in certis dispensationibus pro essentialibus habentur. V. Mazzotta l. c. q. 2. c. 1.

III. Valor non tangitur, si petitio vera fuit eo tempore, quo dispensatio re ipsa datur, etsi tempore petitionis vera non fuit. (Vide Pyrrh. Corrad. *praxis dispens. Apostol.* l. 7 c. 6 n. 24.)

Uberior explicatio. 1. Quam accurata objecti determinatio ad valorem requiratur, ea melius exponitur, quando suis locis de certis dispensationibus quaestio instituetur. Hic solum notandum est, non valere dispensationem, si falso res *alterius speciei* allata est, etsi talis sit, in qua difficilius dispensetur: attamen si res gravioris momenti pro leviore allata est, dispensatio valet, quando de *eadem rerum specie* agitur, ex eo quod minus continetur

in majore. Ita: non valet dispensatio ab impedimento matrimonii, si in petitione consanguinitas loco affinitatis dicta est; valet, si secundus gradus consanguinitatis loco tertii gradus propositus est, non vero, si hic pro illo.

2. Causa, quae affertur, alia est motiva, alia impulsiva. *Motiva* est, quae ipsum objectum, a quo dispensatio petitur, circumstat, ita ut pro illa persona, quae dispensationem petit, legis objectum cum majore difficultate, incommodo, vel boni notabilis carentia jungatur; quo fit, ut conditio hujus personae ab aliorum subditorum conditione dissimilis evadat, ac dispensationem rationabilem reddat. — Causa *impulsiva* non est objectiva et interna ratio dispensandi, quae dispensationem rationabilem et convenientem faciat, sed ea, quae Superiorem impellat, ut id, quod aliunde est rationale et conveniens, re ipsa velit et exsequatur, quum etiam nolle possit, aut ut libentius id exsequatur. Ita v. g. probitas, paupertas per se non sunt causae motivae, sed impulsivae; declinatio infamiae, inimicitiarum, scandali, quibus dispensatione occurritur, causae motivae sunt.

Porro commune principium est: Error vel falsitas in causa impulsiva irritam non reddit dispensationem; quamquam qui ad dispensationem impertiendam in certa causa delegatus est, si falsitatem deprehendat, ante dispensationem datam, ut licite dispensare possit, communiter recurrere denuo ad Superiorem debet.

Similiter invalida non est dispensatio, quando in petitione aliqua causae motivae falso additae sunt, modo una causa motiva vera fuerit, *eaque talis*, quae in re, de qua agitur, pro causa canonica ex stylo curiae et consuetudine habeatur.

§ 3.

De dispensationis interpretatione.

170 I. Facultas dispensandi (v. infra de privilegiis) generatim large est interpretanda, modo tamquam favor dispensantis seu delegati concessa sit.

Quapropter ille, qui habet generalem facultatem dispensandi, quamquam delegatam, *si eam habet ut Superior erga suos subditos*, etiam sibi ipse dispensationem ex causa justa concedere potest. V. Filliucci tr. 10 cap. 10 n. 295 etc., Lacroix l. 1 n. 799, Reuter n. 247.

171 Ut vero qui ex delegata potestate dispensat, dispensandi facultatem alteri subdelegare possit, requiritur aut 1. *expresse data* facultas subdelegandi, aut 2. delegatio ad totum officium ordinarium alterius supplendum, seu aliis verbis *delegatio ad universalitatem causarum*, ut officium vice-parochi, Vicarii vel Delegati Apostolici etc.

II. Ipsa dispensatio per se *strictae* interpretationis est, atque ita etiam ea potestas dispensandi, quae est potius commissio et mandatum dispensandi in certa et singulari causa, quam facultas dispensandi habitualis.

Ratio est, quia dispensatio, utpote contra legem communem, tamquam odiosum quid consideratur, et *vulnus legis* dicitur.

Attamen excipitur ab hac stricta interpretatione, et large sumitur

1. dispensatio, quae a legislatore datur „*motu proprio*“;

2. dispensatio, quae *ad bonum commune* seu publicum conceditur;
3. dispensatio, quae utcumque *communitati* datur, non singulari personae;
4. dispensatio quaelibet, si qua est, *inserta in corpus juris*.

Cfr. Mazzotta l. c. q. 1 c. 1, Salmantic. *de leg. c. 5 p. 4 § 3* in fine, S. Alph. l. 1 n. 194.

III. *Dispensatio praesumpta* locum habere nequit, sed vere debuit esse data aut expresse, *aut saltem tacite*. Nam obligatio legis vere debuit esse soluta; quod fit sola voluntate Superioris: ergo voluntas Superioris vere intercedere debuit. — In rebus autem minoris momenti facilius per modum epieikeiae aliquando procedi potest.

§ 4.

De cessatione dispensationis.

Dispensatio, sicut a Superioris voluntate pendet concedenda, ita etiam conservanda. Quare:

I. *Dispensatio cessat revocatione* a proprio legislatore utcumque facta; revocatione ejus, qui ex delegata potestate dispensationem concesserat, tantummodo si ex justa causa fit, secundum quod ei ab altiore Superiore concessum est.

Legislator ipse nimirum, sicut non tenebatur dispensationem concedere, ita etiam pro arbitrio et libitu eam valide revocare potest. Ut vero licite id faciat, aliqua justa causa requiritur. — At delegatus nequaquam sine justa causa dispensationem legitime datam revocare potest (nisi forte ex potestate jurisdictionis similem actum sua auctoritate praecipere potest et praecipit) — siquidem quod dedit, nomine delegantis dedit, cujus donum revocare nequit, nisi secundum illius voluntatem: sed arbitrariam et irrationabilem revocationem doni nequaquam secundum ejus voluntatem esse intelligi debet. — Neque ea dispensatio, quae unico actu totum obligationis vinculum penitus aufert, revocari potest. — Sequitur etiam, dispensationem a voto legitime concessam a nullo revocari posse.

II. Cessat dispensatio renuntiatione ejus, qui dispensationem accepit, modo illa renuntiatio a Superiore acceptata sit.

Nisi enim Superior *renuntiationem acceptaverit*, impossibile est, per subditi voluntatem vinculum legis iterum induci.

III. Cessare potest dispensatio, cessante fine. 173

Nimirum dispensatio, etsi jam data est, ejusve usus inceptus, *si tractum successivum habet*, ita ut ad eum, qui dispensatus est, a legis obligatione licite eximendum in singulis vicibus, quibus legis observatio per se urget, causa justa adesse debeat, *cessante totaliter causa motiva*, ipsa cessat.

Si vero effectus dispensationis indivisibilis uno actu productus est, propter causam motivam cessantem dispensatio ipsa non corrumpitur; imo in omnibus casibus, quando dispensationem absolute datam esse judicari debet, etiam postquam causa motiva cessavit, illa persistit.

Quare 1. dispensatio a jejunio propter infirmam valetudinem, si totaliter infirmitas evanuit, non amplius subsistit. — Simile quid dic de dispensatione a recitando divino officio propter infirmitatem.

2. Dispensatus ab impedimento matrimoniali consanguinitatis dispensatus manet, etsi postea, ante initum matrimonium causa motiva cessavit; similiter qui dispensatus est ab irregularitate ex causa motiva paupertatis. Nam supponere debemus, legislatorem velle, modo tempore dispensationis causa subsistat, absolute irregularitatem auferre.

Aliud tamen dic de dispensatione a voto castitatis, v. g. ad legitimandam prolem data, ut matrimonium iniri possit. Si proles ante matrimonium initum moriatur, dispensatio in ordine ad matrimonium ineundum non jam subsistat. Nam si proles legitimanda sola causa dispensationis fuit, matrimonium licite fieri non potuit, nisi *dependent* ab illa causa tempore matrimonii existente. Cf. S. Alph. n. 196, Suarez l. 8 cap. 30, Reuter n. 249 et 250.

Dictum est „causa motiva *totaliter* cessante“. Quando enim causa ex parte manet, dispensatio humanae legis in omni casu debet persistere: aliter enim res innumeris scrupulis exponeretur; neque eam esse Superioris voluntatem putandum est, ut, antequam causa exemptionis plene desinat, obligatio iterum incipiat.

174 Scriptores non omnes conveniunt in assignanda regula, qua discernatur utrum, cessante causa motiva, dispensatio etiam cesset necne.

Regula haec a multis proponitur: „Si dispensatio *absolute* concessa est, dispensatio permanet; si vero hypothetice seu *continuo dependent* a sua causa, cum causa motiva corrumpitur.“ — Quae regula verissima est. At difficultas est in eo, ut discernatur, quando absolute data sit dispensatio, quando non item. Ad aliquale criterium statuendum id servit, quod supra dictum est cum Suarez, absolute datam censi eam dispensationem, cujus effectus indivisibilis sit et unico actu producat. Tamen semper attendendum est ad mentem legislatoris aut expressam, aut prudenter intellectam.

Articulus III.

De legis abrogatione et derogatione.

175 *Abrogatio* est totalis legis revocatio a Superiore facta, *derogatio* vero particularis ejus revocatio. Aliquando tamen distinctio illa non tam stricte attenditur. Abrogatio seu derogatio potest aut ab ipso Superiore oriri, aut a subditis materialiter oriri et a Superiore compleri

De utroque modo pauca notanda sunt.

§ 1.

De abrogatione, quae ab ipso Superiore oritur.

I. Solus Superior, qui legem condere potest, potest eam abrogare. Quare legislator suas leges, leges antecessorum et subditorum abrogare valet: nemo autem potest leges sui Superioris abrogare.

II. Abrogatio potest fieri explicite, aut implicite seu tacite. De posteriore, quatenus per leges supervenientes fit, haec observa:

1. Lex particularis, in jure communi non contenta, lege generali contraria non abrogatur, nisi derogationis particularium legum expressa mentio fit. Ratio est, quia legislator illas particulares leges non censetur omnes cognovisse, neque earum convenientiam et necessitatem: quare nisi expresse eas aboleat, eas in suo vigore relinquere censendus est.

2. Neque *ullae* leges particulares, quae speciali quodam pacto aliove robore firmatae sunt, generali aliqua legum, vel legum particularium abrogatione comprehenduntur, nisi illarum *expressa* mentio fit, v. g. per clausulam „non obstantibus legibus et juribus ullis *etiam speciali mentione dignis*“.

3. Leges priores in tantum abrogantur lege posteriore, in quantum lex posterior iis contradicit. In quantum ergo sensus utriusque legis sine violenta interpretatione servari potest, in tantum utraque lex subsistere dicatur oportet.

III. Quamquam inferior leges Superioris abrogare nequit, conceditur tamen aliquando, ut earum obligationem pro tempore suspendere possit, ut jam supra dictum est n. 126.

§ 2.

De abrogatione, quae a populo incipit, seu de desuetudine.

Cfr. praeter S. Alph. et Salmant, qui infra citantur, Suarez de leg. l. 7; Mazzotta l. c. integra disp. 3; Bouix de principiis jur. can. p. 2 sect. 6.

I. Praeter abrogationem a Superiore solo perfectam locus est alteri 176 abrogationi, quae consuetudine populi nititur. Consuetudo enim et legem condere et legem abrogare potest, idque non vi solius consuetudinis, sed accedente Superioris consensu. Verum consensus minime requiritur expressus, sed ille consensus *generalis* sufficit, quo Superior diuturnos populi seu communitatis mores, etsi sibi non cognitos, approbat, modo certis conditionibus muniti sint. Qui consensus *legalis* dicitur.

II. Ut igitur consuetudo legi contraria seu desuetudo legem abroget vel ei deroget, sequentes requiruntur conditiones ¹:

1. ut sit consuetudo *rationabilis*,
2. ut sit a *communitate*, i. e. a majore vel potiore parte introducta,

¹ Similiter, ut consuetudine lex inducatur, haec requiruntur:

1. ut sit *honestae et utilis*, quia ad rem non honestam vel ad inutilem obligatio exsistere nequit;

2. ut introducta sit a *communitate*, non a paucis tantum;

3. ut *libere* introducta sit cum animo se obligandi; ergo neque ex errore, quia subditi putabant se jam aliunde ligatos esse; neque ex mera devotione, nolentes obligationem veram contrahere. (Imo in dubio standum est pro libertate, sc. voluisse subditos ex sola devotione quaedam observare.)

Attamen si agatur v. g. de inducendo aliquo festo, atque populus communiter de iis paucis, qui forte diem illum non observent, male sentiat, atque etiam Superiores id graviter ferant: negari nequit, haec esse indicia tam gravia, ut intentionem producendae obligationis probent.

4. Ut sit *diuturno tempore observata*. Communiter assumitur decennium pro tempore, quod requiratur et sufficiat.